

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА ПРОДУКЦІЮ АПК В УКРАЇНІ

Посохов І. М., здобувач, Штучний В. Г., к. е. н.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті розглянуті проблеми та перспективи державного регулювання цін на продукцію АПК. Пропонуються напрямки вдосконалення існуючої системи державного регулювання цін в Україні.

Актуальність теми зумовлена тим, що без системи державного регулювання цін на продукцію агропромислового комплексу неможливе нормальне функціонування агропромислового комплексу в цілому в умовах перехідної економіки України. Продукція АПК є соціальнозначимою в умовах перехідної економіки і низького рівня життя населення, її необхідно захищати від цінових коливань та інфляції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ступінь розробки проблематики державного регулювання цін на продукцію агропромислового комплексу ще дуже недостатня. Серед наукових праць можна звернути увагу на наукові праці Шпичака О.М., Кириленка І.Г., Макаренка М.І. та інших дослідників. Але недостатня опрацьованість проблеми державного регулювання цін на ринку АПК підвищує актуальність даної теми.

Метою даної роботи є дослідження проблем та перспектив розвитку системи державного регулювання цін на продукцію АПК в Україні, обґрунтування розвитку та вдосконалення системи державного регулювання цін на соціальнозначиму продукцію в Україні.

Викладення основного матеріалу. Агропромисловий комплекс України є основним виробником соціальнозначимої продукції, тому

агропромисловий комплекс України потребує державного регулювання цін непрямыми методами, удосконалення механізмів фінансово-кредитних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками і фінансово-кредитними організаціями. Це пов'язано з постійними кризовими явищами процесів ціноутворення різних галузей АПК України протягом останніх років (2003-2005 рр.), великим періодом обігу капіталу, сезонним характером виробництва.

2000-2002 рр. були вдалим для сільського господарства України. Аграрному сектору вдалося не тільки зупинити спад виробництва, а й перетворитися на динамічний сектор української економіки. Зростання сільськогосподарського ВВП у ці роки випереджало темпи зростання загального ВВП, а експорт продукції АПК значно допоміг зовнішньоторговельному балансу країни [1, с.8].

За підрахунками експертів, частка субсидій сільському господарству за останні роки становить 2,4 – 2,7% ВВП України, що є досить високим показником у міжнародному порівнянні (у країнах Організації економічного співробітництва частка субсидій фермерам у середньому не перевищує 1,3% від ВВП) [6, с.68].

Багато політиків та економістів в Україні вважають, що основною причиною зростання обсягів виробництва в аграрному секторі було саме надання фінансової підтримки сільськогосподарським підприємствам, тому бажано було б продовжувати таку політику з поступовим підвищенням рівня субсидіювання найбільш ефективних підприємств [2, с.5].

Контролювати інфляцію в “ручному режимі” (адміністративними методами) ні уряду, ні НБУ вже не вдається. Різкий стрибок цін на продовольчу групу товарів ще раз довів, що державні органи, що відповідають за інфляційні процеси, виявилися не здатні на конструктивні дії.

Ціни на продовольчу групу товарів зросли до не прогнозованого ні Кабміном, ні НБУ максимуму. Першими про ризик неконтрольованої

інфляції заявили в Мінекономіки. Там вважають, що підвищення вартості основних продуктів харчування може стати чинником, який сприятиме зростанню інфляції. На підвищення цін уряд пішов по ряду чинників. По-перше, стримування цін спустошило б держбюджет. По-друге, утримати ціни у зв'язку з нестабільністю на внутрішньому ринку все одно не вдалося б. А через місяць-два, коли Кабмін задумав би лібералізувати ринок, стрибок цін був би набагато більш “хворобливим для економіки”.

“Нацбанк і уряд повинні зосередити свої зусилля на утриманні інфляції в запланованих межах, оскільки в балансі макроризиків загроза подальшого зростання інфляції вища, ніж загроза гальмування економічного зростання”, – таку думку висловив радник голови НБУ Валерій Літвицький. Заходами, яких повинні вжити уряд і Нацбанк, він назвав помірну політику у сфері рефінансування, адекватну курсову політику, спрямовану на стримування монетарної бази і менш інтенсивну скупівлю валюти.

В. Літвицький вважає, що уряд повинен впровадити механізм локалізації зростання на продовольчі товари, особливо на м'ясопродукти, збільшити імпорتنі поставки, не допустити підвищення тарифів на послуги і зростання бюджетного дефіциту. Кажучи про причини зростання інфляції, він виділив сезонні чинники, відсутність достатніх резервів і інтервенцій для утримання цін. В. Літвицький підкреслив, що “вибуху” інфляції вдалося уникнути завдяки поступовій відмові від адміністративного стримування цін на продовольство, монетарному аскетизму Нацбанку, значним імпортним інтервенціям, грамотній бюджетній політиці уряду і збереженню позитивного фіскального сальдо.

Реальна ситуація в Україні така – влада штучно стримувала ціни. Особливо страждає від не відповідних дійсності надходжень комунальна і транспортна сфери. Ціни на проїзд в міському транспорті занижені, а заборгованість населення за квартплату і супутні послуги стабільно зростає. Через систематичні недоїмки страждають окремі сектори економіки.

На думку експертів МЦПІ, Кабмін робитиме все, щоб не допустити стрибка інфляції. “Напевно всіма адміністративними способами уряду вдасться утримати зростання цін”, – упевнені аналітики. Досвід західних країн показує, що регулювання цін в “ручному режимі” рано чи пізно призводить до негативних наслідків.

Коли ми говоримо про державну присутність на ринку зерна, то маємо на увазі не адміністративне втручання, а ринкові механізми регулювання. Важлива роль тут відводиться заставним і інтервенційним закупівлям. Їх введення передбачають закони “Про зерно і ринок зерна в Україні”, “Про прості і подвійні складські свідоцтва”, в розробці яких брали активну участь фахівці компанії «Хліб України». Про необхідність таких операцій із зерном розмови ведуться не перший рік. Але введення їх обіцяє багато проблем. Зокрема, «Хлібу України» вкрай необхідні бюджетні кошти, за рахунок яких і буде створена база кредитування заставних та інтервенційних операцій із зерном. ГАК на внутрішньому ринку зерна повинна виконувати функції впливового гравця, впливати на розвиток ситуації так, щоб не було різких сезонних і кон'юнктурних коливань цін.

Закупівля сільськогосподарської продукції до державного фонду і по заставних операціях повинна проводитися державними заготівельними організаціями на контрактній основі. Комерційні операції здійснюються через біржі, аукціони та інші структури ринкового механізму. Для стимулювання розширення сільськогосподарського виробництва необхідно використовувати систему регульованих цін (цільових, заставних, закупівельних і захисних) [3, с.37-38].

Цільові ціни – бажаний рівень ринкової ціни. Вони гарантуються державою і є орієнтиром для конкурентів на ринку, а також базою для визначення закупівельних, заставних і захисних цін. Якщо ринкові оптові ціни нижчі від цільових, держава здійснює доплати товаровиробникам, які є різницею між цільовою та ринковою ціною реалізації продукції. Цільові ціни

необхідно регулярно переглядати у зв'язку з ситуацією на ринку, для визначення компенсаційних надбавок товаровиробникам.

Закупівельні ціни – це гарантовані державою ціни, за якими заготівельні організації за контрактом закупають продукцію сільськогосподарських товаровиробників для поповнення державних і регіональних фондів.

Заставні ціни – це ціни фіксованого рівня, що гарантовані державою, за якими заготівельні організації приймають у заставу під кредит сільськогосподарську продукцію. Заставні ціни відшкодовують середні витрати на виробництво одиниці сільськогосподарської продукції.

Захисні ціни визначають за допомогою зменшення цільової ціни на величину транспортних витрат для доставки товару від пункту перетину ним кордону до пункту проведення торгових операцій. Якщо продукція до перетину кордону має значно нижчу ціну, ніж захисна, необхідно встановлювати і стягувати мито, податок на імпорт сільгосппродукції. Мета стягнення мита, податку – збереження високого рівня цін на продукцію АПК на внутрішньому ринку України.

Механізм дії цінового регулювання – це, з одного боку, підтримка певного паритету цільових, заставних, закупівельних цін, а, з іншого боку – ринкових цін. При збільшенні рівня цільових і заставних цін держава стимулює ринкові ціни, тим самим збільшує доходи сільгоспвиробників за рахунок споживачів. Зменшуючи цільові та заставні ціни, державні органи сприяють зниженню ринкових цін, збитки сільгоспвиробникам компенсуються за рахунок впровадження податкових пільг і дотацій [5, с.9].

Впровадження механізму заставних цін і заставних закупівель зерна не є новим українським відкриттям. Світова практика тривалий час використовує такий механізм для захисту своїх виробників від зниження рівня ринкових цін на зерно в моменти негативного впливу кон'юнктури ринку. Законодавчо-нормативні акти по застосуванню заставних цін на зерно, діючі в Україні, засновані на багаторічному зарубіжному досвіді, відповідають чинному законодавству і реальним економічним умовам країни на етапі

формування цивілізованого ринку. Більшість українських вчених і фахівців позитивно оцінює український варіант заставних цін і заставних закупівель зерна. Держава через заставні операції проводить формування державних продовольчих ресурсів і частково проводить політику державного регулювання цін на ринку сільгосппродукції. Проте головним інструментом державного регулювання цін на сільськогосподарському ринку є інтервенційні фонди [4, с.99].

Проблема, яка буде вирішена внаслідок впровадження системи державного регулювання цін, полягає у недопущенні дестабілізації ринку основних продовольчих товарів, посиленні боротьби з монопольними проявами та захисту соціально незахищених верств населення, відповідно до статті 8 Закону України „Про ціни і ціноутворення”(із змінами та доповненнями).

Метою регулювання є недопущення дестабілізації ринку основних продовольчих товарів, захист соціально незахищених верств населення та зниження діючих цін.

В державному бюджеті 2006 р. повинні бути передбачені засоби для функціонування механізму заставних закупівель зерна і інтервенційних фондів.

Уряд має затвердити механізми регулювання ринку хліба, а також сформувати оптимальні ціни на цей продукт. Можливо, введення фіксованої ціни на соціально значущі, масові сорти хліба, а також дотування малозабезпечених верств населення. Так, повна лібералізація ринку хліба і вільне ціноутворення на цю продукцію “можуть спровокувати зростання цін в економіці в цілому і поставити під загрозу соціальний захист населення”. Уряду доведеться знову зробити нелегкий вибір: регулювати ринок виробництва хліба для збереження соціальних обіцянок або надати цьому ринку право розвиватися, щоб уникнути соціальної напруженості.

Одержані результати. Автор пропонує встановити фіксовані ціни для виробників і торговців на житній хліб і білий формовий з борошна 1-го

сортів. Ціни на хліб встановлювати повинен Кабмін, а не місцеві адміністрації, як це відбувається сьогодні. Фіксовані ціни мають право ввести тільки в тому випадку, якщо борошно на виробництво хліба пекарні отримують з Держрезерву.

Існує й інший варіант: підприємство може одержувати дотації з держбюджету на покриття збитків при виробництві соціального хліба. Більш того, згідно проекту закону, ніхто не може примусити підприємство випускати більше 15% соціального хліба від загального обсягу виробництва. Експерти АПК-Інформ стверджують, що вирішенню ситуації, що склалася, сприяло б саме дотування з бюджету (підприємство випускає хліб за збитковою ціною, а бюджет покриває ці збитки). Рішення про дотацію повинно ухвалюватися на місцевому рівні, а гроші виділятися з місцевих бюджетів.

Оскільки дотації товаровиробникам неефективні, ухвалення і реалізація даного законопроекту не приведе до бажаного результату. Ми пропонуємо свою думку по реалізації механізму державного регулювання цін в Україні. Необхідна розробка і забезпечення фінансування механізму адресних субсидій для малозабезпечених верств населення України. В бюджеті – 2006 р. необхідно передбачити забезпечення фінансування механізму адресних субсидій для малозабезпечених верств населення України. Оскільки в Україні значна частина населення має доходи на рівні прожиткового мінімуму (60% доходів громадян витрачається на продукти харчування), необхідне державне регулювання цін на продукти харчування і продукцію АПК, масштаби підтримки населення повинні бути значними.

Все вирішуватиме зважений і чіткий механізм розподілу виділених коштів між одержувачами, враховуючи “уміння” місцевих адміністрацій працювати з бюджетними засобами. При цьому необхідно буде забезпечити суворий контроль за розподілом бюджетних коштів.

На сучасному етапі в Україні дуже гостро стоїть проблема, яка полягає в тому, що ціни на продукти харчування відповідають або близькі до світових,

а рівень доходів населення значно нижчий. Політика держави повинна бути кардинально спрямована на підвищення рівня життя населення, це дозволить державі уникнути соціальних потрясінь при кризах на ринку продовольства.

Міністерству аграрної політики України та Інспекції по цінах слід забезпечити безперервність моніторингу цін і кон'юнктури аграрного ринку. Але це можна реалізувати тільки за умови значного розширення і комплектування досвідченими кадрами профільних департаментів міністерства, виділення ним коштів на модернізацію інформаційно-аналітичних систем. Слід вжити заходів по стримуванню зростання витрат і цін в АПК, зокрема, за рахунок створення Державним агентством по управлінню матеріальним державним резервом достатніх «буферних запасів» ГСМ і агрохімікатів, які у разі потреби могли б пропонуватися на ринку для стабілізації цін. Починаючи з 2006 р. необхідно ліквідовувати приховані субсидії сільському господарству (що надаються через податкові і кредитні пільги) і перейти до системи відкритих прямих бюджетних субсидій.

Необхідно розробити і прийняти „Концепцію продовольчої безпеки України”, в якій, зокрема, визначити основні критерії її дотримання, механізми забезпечення, порядок дій державних органів в надзвичайних умовах, що загрожують продовольчій безпеці [6, с.67].

Протягом 2006 р. слід посилити державне регулювання структурних змін в АПК з метою перерозподілу доходів, одержаних у високорентабельних галузях, на користь тих, які вимагають значних інвестицій (тваринництво, льонарство, буряківництво та ін.). З цією метою необхідно створити державний Фонд регулювання сільського господарства, передбачити, що його кошти формуються за рахунок додаткового податку на високорентабельні види сільськогосподарського виробництва, а витрачаються виключно на надання субсидій збитковим і низькорентабельним галузям.

Особливу увагу потрібно приділити системі моніторингу цін і формуванню стабілізаційних цін на основні види продовольства. В бюджеті

на 2006 р. необхідно передбачити фінансування виплат субсидій малозабезпеченим верствам населення, потерпілим від підвищення цін на продукти харчування. Основну увагу потрібно звернути на забезпечення механізму фінансування заставних закупівель зерна і створення інтервенційного Фонду зерна.

Висновки та перспективи дослідження. Державні установи – Міністерство економіки, Міністерство фінансів та Міністерство АПК – повинні розробити та впровадити механізми фінансування інтервенційного Фонду зерна та Державного агентства по управлінню матеріальним державним резервом для створення достатніх «буферних запасів» ГСМ і агрохімікатів, які у разі потреби могли б пропонуватися на ринку для стабілізації цін.

Джерелами фінансування мають бути держбюджетні кошти, кошти валютного резерву НБУ, внутрішні та зовнішні позики, а також податки та митні збори. Головним джерелом фінансування мають бути кошти „профіциту” бюджету (при його наявності), враховуючи зростання економіки України, а також кошти резервного фонду Кабміну.

Література:

1. Мовчан В., Гуччі Р. Макроекономічний прогноз України. – К.: ”Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в Україні” № 1, 2002.
2. Лузан Ю. Виступ на науково-практичній конференції з питань вступу України до СОТ(стосовно АПК) від 20 вересня 2002 р.
3. Дозорова Т.А., Погодина Е.А., Тарасов Е.А. Ценовая политика государства в сельском хозяйстве // Сб. Трудов. Власть, бизнес и крестьянство: механизмы эффективного взаимодействия. М.: Энциклопедия российских деревень, 2002. – С. 37 -38.
4. Шпичак О.М., Ніколаєва З.П. Проблеми заставної ціни на зерно// Економіка АПК.-2001.-№5.-С.99.

5 Сиденко Володимир. Аграрна реформа в Україні: досягнення і прорахунки// "Дзеркало тижня", №23(347), 16 червня 2001-С. 9.

6. В.Амбросов, В.Онегина. Поддержка цен и стабилизация доходов сельскохозяйственных производителей // Экономика Украины.- 2002.- №1.- С. 66-69.

25.10.2005

Авторська довідка.

Посохов Ігор. Михайлович,

Здобувач кафедри і економіки і менеджменту економічного факультету

Харківського національного університету імені Каразіна В.Н..

Вул. Мироносицька 1, кімн. 3-22

СЗШ № 92, м. Харків.

Вул. Новоприміська, 66 тел.376-39-10

Дом. Адреса: м. Харків, пер. Глазунова б. 6

тел. 783-31-98.(д.)

тел. 8-067-72-18-194. (м.)

E-mail: dglaz04@mail.ru

Науковий керівник заступник декана, доцент кафедри економіки та менеджменту, к.е.н. Штучний В. Г.

Р. Т. 707-55-32.